

МУГАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҶ

ISSN 2181-7138

№ 6/6 - 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия аъзалары:

Мақсат АЙЫМБЕТОВ
Нафмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Марифжон АХМЕДОВ
Гулзада БАЙМУРАТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Дилдора ДАВРОНОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Мамбет ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Даврон ИСМОИЛОВ
Феруза САПАЕВА
Раънохон ОРИПОВА
Арзы ПАЗЫЛОВ
Джавод ПЎЛАТОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Нурзода ТОШЕВА
Ризамат ШОДИЕВ
Сурайе ШАРИПОВА
Рухшона ИСРОИЛОВА
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПИИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуўалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Мугаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилюўи шарт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етилиди. Мақалада келтирилген маглыўматларға автор жуўапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

Mavlonova K. Ona tili darslarida matn tuzilishiga doir mashqlar tasnifi	5
Amirkulova Z. M., Kurbanova S. N. Ona tili va o'qish savodxonligi darslarida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish(keys -stadi misolida)	10
Бабаева Ш. Б. Метод моделирования - прагматический аспект в лингвистике	12

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Сапаров Т. Т. Саламатлиқни сақлаўга бағдарланган технологиялар ҳаққида түсиник	19
Abdullaev A., Saparov A. Bult texnologiyalaridan paydalanish metodikasi	24
Utemuratov B. K. Ushbu orta bilim beruvchi maktab o'qiruvchilarida kommunikativlik kompetentiyalarni qaliplestirish strategiyalari	34
Байжанов Т.Ж. Мактабгача таълим тизимида педагог ходимларнинг касбий компетентлигини ошириш масалалари	39
Кенесбаева Э. Ж. Модулли технологиялар ёрдамида ўқувчиларнинг интеллектуал соҳаларини ривожлантиришнинг дидактик имкониятлари	43
Norliyev A. Boshlang'ich sinflarda adabiy ta'limning umumnazariy masalalari va o'quvchilarda intellektual anglash malakalarini shakllantirish	46
Pardayeva K. Z., Zamonova Sh. S. Bo'lajak o'qituvchilarning mediakompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari	50
Sayfullaev G. M., Sattorova D., Xaitova N. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tabiiy bilimlar haqidagi tasavvur va tushunchalarni shakllantirish hamda rivojlantirishning uslubiy asoslari	54
Ibrohimova M. F. Boshlang'ich sinflarda mantiqiy tafakkurni rivojlantirishda grafik va jadval ko'rinishidagi topshiriqlardan foydalanish	58
Oloqova O'. M. O'quvchilarning pragmatik kompetensiyasini shakllantirishning nazariy-metodik asoslari	61
Qurbonova Sh. N. Boshlang'ich sinf texnologiya darslariga intensiv ta'limni tashkil etish	65
Yusufzoda Sh. Y. Alifbe davrida yozuv texnikasini o'rgatishning o'ziga xos xususiyatlari	71
Жаббарова А. Ш. Бошланғич синфларда бадиий асар эпизодлари масаласи ва эстетик таҳлил методлари	75
Пўлотова Ю. Бошланғич синф она тили ва ўқиш дарсларида ахборот-ресурслар интеграциясини таъминлашда ўқитувчи компетентлиги	78
Пўлотова Ю. Бошланғич синф она тили ва ўқиш дарсларида ахборот-ресурслар интеграцияси методик муаммо сифатида	84
Тошпулатова Н. Илмий дунёкарашни шакллантириш ва ўқувчиларни ақлий тарбиялаш (аниқ ва табиий фанлар мисолида)	91
Самиев А. С. Ўқувчиларни маънавий-ахлоқий тарбиясини такомиллаштиришда ҳадис намуналаридан фойдаланиш	96
Салохитдинова Н. М. Бошланғич синфларда интеграциялашган таълимни такомиллаштириш технологияси	102
Самиев А. С. Ҳадис маънавият ва ахлоқ	107
Имонова М. Б. Характер акцентуациясининг деструктив ҳулқ шаклланишига оиланинг таъсири	113
Джуракулова А. Х., Холикмуродова Д. Х. Бошланғич синф ўқувчиларнинг коммуникатив қобилиятларини шакллантиришнинг психологик ва педагогик хусусиятлари	116
Xidirova M. M. O'quvchi-yoshlarning ma'naviy tafakkurini shakllantirishda oila va mahallaning o'rni	120

ТИЛ ХАМ АДЕБИЯТ

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA MATN TUZILISHIGA DOIR MASHQLAR TASNIFI

Mavlonova K.

Alisher Navoiy nomidagi

Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Ona tili va adabiyot ta'limi kafedrasi dotsenti,

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Tayanch so'zlar: matn tuzilishi, qoida, mashq, tahliliy (analitik) konstruksiyalash-sintezlash, qisman ijodiy konstruksiyalash-sintezlash, matn tuzish va xatolar ustida ishlash, tuzilgan matnni tahrir qilish mashqlari.

Ключевые слова: структура текста, правило, упражнение, аналитическое (аналитическое) построение-синтез, частично творческое построение-синтез, композиция текста и работа над ошибками, упражнения по редактированию структурированного текста.

Key words: text structure, rule, exercise, analytical (analytical) construction-synthesis, partially creative construction-synthesis, text composition and error correction, structured text editing exercises.

Ona tili darslarida o'quvchilarga matn tuzishni o'rgatishga doir har bir ta'limiy qadarning natijasi mashq turlari yordamida lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish bosqichida yakunlanadi. Zero, har bir til hodisasi ma'lum bir ta'lim mazmuni bilan belgilanuvchi metodik tizimga ega bo'lsa-da, barcha matniy til birliklari qoida bilan tushuntirilishi, mashqlar bilan mustahkamlanishiga ko'ra umumiylik, metodik jihatdan o'xshashlik kasb etadi. Qoidalar orqali taqdim etilgan bilimlarni qay tarzda o'zlashtirish, qanday mustahkamlovchi mashqlardan foydalanish, ya'ni nimalarini amaliyotga joriy etish, ushbu tizimga doir qanday ko'nikmalar shakllanishi lozimligi, ko'nikmalar qanday mashqlar va ish turlari yordamida malakaga aylanadi-yu, tegishli kompetensiyalar shakllanadi, kabi bir qator savollar yuzaga keladi. Tadqiqot ishimiz mazkur savollarga munosib javob topishi kerak bo'ladi.

Qoida bilan tanishilgach, bajariladigan dastlabki mashq shu qoidani, unda tilga olingan tushunchalarni tahlil jarayonida qo'llash, bu ishlar pirovardida bevosita matn tuzilishi bilan bog'liq amaliy bajariladigan mashqlar orqali faollashtirish hisoblanadi. Lekin bu ishlarning barchasi matn asosida tashkil etiladi. Chunki I.Y.Gas bizga qisman hamfikir tarzda ta'kidlaganidek, "Kontekstdan uzilgan va ma'naviy bog'lanishdan mahrum gaplardan (yoki bundan ham yomoniy — ayrim so'z shakllaridan) tuzilgan an'anaviy mashqlar madaniyatli-nutqiy malakalarni rivojlantirishda kamroq samara beradi" [Fau, 2007: 9]. Qisman deyishimiz sababi shundaki, bog'lovchi vositalarni mustahkamlashda juft-juft qilib berilgan gaplardan foydalanish mumkin. Hatto maqol, hadis, hikmatli so'z, she'riy misralar kiritish lozim bo'lganda, bittadan gap berish mashq materialining ixcham bo'lishidan tashqari, yetarli miqdorda ko'p bo'lishini ham ta'minlash imkonini beradi.

Matn tuzilishini o'rganish, matn tuzish, bog'lovchi vositalarni qo'llash, maqol, hadis, hikmatli so'z, she'riy misralarni matn tarkibiga kiritish talab etiladigan mashqlarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

- 1) tahliliy (analitik) mashqlar;
- 2) konstruksiyalash-sintezlash mashqlari;
- 3) qisman ijodiy konstruksiyalash-sintezlash mashqlari;
- 4) matn tuzish va xatolar ustida ishlash mashqlari;
- 5) tuzilgan matnni tahrir qilish mashqlari.

Quyida ushbu mashq turlari haqida to'xtalamiz.

I. Qoidadan matn tuzish jarayonida foydalanishni o'rgatish tahliliy (analitik) mashqlar bajarish jarayonidagina samarali amalga oshiriladi. Tahlil til hodisasini qoida bilan tushuntirish mazmunida kechadi. Tahliliy (analitik) mashqlar o'quvchilarning aqliy, o'quv-biluv faoliyatini faollashtiradi, onglikka asoslangan amaliy harakatlar o'ziga xos malakalarni tezroq shakllantiradi.

Til hodisasini qoida bilan izohlab tahlil qilish jarayoni borib-borib og'zaki bajarilmaydigan, qisqargan tarzda ongda kechadigan jarayonga ko'chadi. Bu holat qoidadan og'zaki tahlilga murojaat etmay, ikki vositadan birini tahlil asosida tanlash paytida kuzatiladi. Faqat bir holatda — o'quvchi til vositasini noto'g'ri tanlaganda, qoidani eslash orqali og'zaki muhokama o'tkazilishi mustasno emas. Quyidagi mashq turlarini tahliliy mashq deb hisoblash mumkin:

Matndagi biror gapning mazmuniga ko'ra tushib qolgan tinish belgilarini o'z o'rniga qo'yish.

Berilgan mavzular nima haqda, ularning qaysi jihatini aks ettirib yozish kerakligini (namunadagidek) izohlash.

Uch nomdan qaysi biri berilgan matnga sarlavha bo'la olishini aniqlash va izohlash.

Kichik hikoya uchun tanlangan nomni aynan izohlaydigan ikki fikrni matndan ajratib yozish.

Berilgan nomlarni o'qish. Faqat mavzu bo'la oladigan nomlarni chap ustunga, ham mavzu, ham sarlavha bo'la oladiganlarini o'ng ustunga yozish.

Berilgan matnni o'qib, sarlavha matnning qaysi jihatini aks ettirayotganini, qo'yilgan tinish belgisini izohlash.

Berilgan sarlavhalarga tegishli tinish belgilarini qo'yish.

Masalan, matn qismlarida birinchi gap qanday boshlangani, birinchi so'z qanday yozilgani, gap oxirida qo'yilgan tinish belgisi — boringki, gaplarning chegarasini izohlash aks etgan qoida uchun:

Quyidagi matnni o'qing. Uning qismlari, birinchi gapi, har bir gapning birinchi so'zi qanday boshlanganini, gap oxiriga qanday tinish belgisi qo'yilganini izohlang.

Quyidagi matn qanday boshlanishi, gaplarning chegarasi qanday belgilanishi kerakligini tushuntiring va ko'chiring.

O'quvchilar bu kabi mashq shartlarini bajarish jarayonida xatboshi, bosh harf, nuqta, so'roq, undov belgisi so'zlarini qo'llab tushuntirib beradilar. Natijada ushbu tushunchalar amaliy faoliyat orqali o'zlashadi.

Bu kabi mashqlar matndagi gaplarning chegarasini aniqlash, matn qismlari nechta gapdan iborat ekanligini aytish topshiriqlari bilan murakkablashtiriladi. Dastlab mashq materiali faqat sodda gaplardan tanlansa, keyinroq qo'shma gaplar, ko'chirma gaplar, tarkibiga hadis, maqol, hikmatli so'z kiritilgan gaplar, undalmali, kirish so'z va kiritmali gaplar aralashtiriladi. Bunday vaziyatlarda o'quvchilar gaplarning chegarasini aniqlash, gaplar miqdorini ko'rsatish ishida ikkilana boshlaydilar. Masalan, qo'shma gap ikki yoki undan ortiq sodda gapdan tuziladi. Bu gaplar mustaqil gaplar deb hisoblanmaydi. Shuning uchun o'qituvchi zarur holatlarda qo'shimcha izoh berib o'tishi kerak.

Baʼzan bir gapning oʻzi uzundan-uzun boʻlib qoladi. U matnda alohida bir qismni tashkil etishi ham mumkin. Oʻqituvchi bunday uzun gapning bitta ekanligi, uning oʻzi ayrim matn qismi boʻla olishi ham mumkinligiga eʼtiborni qaratish uchun shunday qismli matn tanlaydi va har bir qismning nechta gapdan iborat ekanligini aniqlash vazifasini topshiradi. Masalan:

Topshiriq. Matnni oʻqing. Matn qismlarida nechtdan gap borligini aniqlang.

I. Kurashning yangi qoidalariga koʻra, ishlatilgan usullarga bajarilishiga mos ravishda “chala”, “yonbosh”, “halol” baholari, qoidaga zid harakatlarga esa “tanbeh”, “dakki”, “gʻirrom” jazolari beriladi. Kurashuvchi “halol” bahosini olsa (yoki raqibi “gʻirrom” bilan jazolansa), bu uning gʻalabasini bildiradi. Ikki bor “yonbosh” bahosini olish (yoki raqibining ikki bor “dakki” bilan jazolanishi) ham gʻalabani anglatadi. “Chala” baholari hisobga olib borilib, koʻp baho olgan kurashchiga gʻalaba beriladi.

II. Kurash faollarining saʼy-harakatlari faqat Oʻzbekiston bilan chegaralanib qolmasdan, ular 1992-yildan boshlab Janubiy Koreya, Kanada, Yaponiya, Hindiston, AQSH, Monako va Rossiyada oʻtkazilgan qator nufuzli sport anjumanlarida oʻzbek kurashini tanitishga qaratilgan tadbirlarga bosh-qosh boʻldilar. (Asror Moʻminov)

II. Konstruksiyalash-sintezlash mashqlari gap yoki matn tuzish mazmunida boʻladi. Bunda konstruksiya tushunchasi qolip, model tushunchalaridan tuzilganlik maʼnosiga koʻra farqlanadi. Matn qolipi muayyan shaklga keltirilgan gaplar yigʻindisini ifoda etadi: gaplar miqdori va matn hajmi qatʼiy chegaralangan boʻladi. Matn modeli tushunchasi ham shu kabi xususiyat kasb etadi. Lekin konstruksiya tuzish maʼnosini bildirgani uchun ham na miqdoriy va na hajm jihatdan chegaraga ega boʻlmaydi. Sinfda 30 oʻquvchi boʻlsa, shu 30 oʻquvchining tuzgan matnlari deyarli bir-biriga oʻxshamaydi. Toʻgʻri, gap konstruksiyasi deganda maʼlum gap qurilishi nazarda tutiladi. Lekin matnga nisbatan aytganda, muayyan qurilma koʻzda tutilmaydi. Zero, matn biror mavzuda bir-biriga deyarli shaklan oʻxshamagan gaplar tuzish yoʻli bilan tuziladi, yaratiladi, yuzaga keltiriladi.

Sintezlash tushunchasi asosan birlashtirish maʼnosini anglatadi, unda, tabiiyki, qoʻshish, kiritish maʼnolari ham aks etadi. Matndagi gaplarga nuqtalar oʻrniga foydalanish uchun berilgan soʻzlardan, bogʻlovchi vositalardan birini qoʻyish, gaplarga yoki matnga maqollardan, hikmatli soʻzlardan, hadislardan, sheʼriy parchalardan birinchi kiritish ham asosan sintezlash jarayonini, gaplarning shakli qisman oʻzgaradigan holatlarda konstruksiyalash amalini ifodalaydi.

Shuni ham eslatish lozimki, ushbu turdagi mashqlar vaziyatdan kelib chiqqan holda baʼzan tahlilga murojaat etish zaruriyatidan xoli emas.

Quyida konstruksiyalash-sintezlash tipidagi mashqlardan namunalar keltiramiz.

Berilgan sarlavhalarni darak yoki soʻroq, yoki undov gap shaklidagi mavzularga aylantirib yozish.

Berilgan mavzularni oʻqib, qay biri bosh, qay biri kichik mavzu boʻla olishini aniqlash va ajratilgan ustunlarga yozish.

Berilgan matn qismlarining joylashish tartibini chizmaga joylashtirish orqali ularning izchilligini tiklash, oʻzgarishlar sababini izohlash.

Berilgan matn qismlarini kichik mavzular asosida tartib bilan joylashtirish.

Masalan: Quyida “Koʻz nurini asraylik” mavzusidagi matn uchun reja boʻla oladigan bandlar tartibsiz berilgan. Ular qanday ketma-ketlikda joylashishi kerakligini aniqlang va tartib bilan yozing.

Koʻz nurining pasayishiga sabab boʻluvchi odatlar	Koʻz nurini asrashga oid tavsiyalar
Koʻz nuri – bebaho neʼmat	Koʻz nuri uchun foydali mahsulotlar

Berilgan soʻz birikmalarini matnga tasnif sifatida kiritib koʻchirish.

Berilgan sheʼriy misralarni avval, muallif gapini keyin joylashtirib, koʻchirma gap tuzish.

Berilgan gaplardan ... deb oʻyladi, ... deb xayol qildi, ... deb fikr-mulohaza qildi, ... deya xavotir oldi yoki degan fikrdaman, degan gap, deganday boʻldi, deganday ishora qildi kabi birliklar yordamida koʻchirma gap hosil qilib yozish.

III. Qisman ijodiy konstruksiyalash-sintezlash mashqlari oʻquvchilarning oʻz nutqiga boʻlgan eʼtiborini kuchayiradi, uni boyitish imkoniyatlarini ochib beradi, mustaqilligini oshiradi. Qisman ijodiy deyilganiga sabab matnga qoʻshiladigan faktik maʼlumotlarni, bogʻlovchi vositalarni, maqol, matal, hikmatli soʻz, hadis va boshqalarni oʻquvchi oʻzi oʻylab yoki biror manbadan qidirib topadi va matnga, matn tarkibidagi gapga kiritadi, yaʼni ham ijodiy faoliyat koʻrsatadi, ham konstruksiyalash-sintezlash bilan mashgʻul boʻladi. Matn yoki gap mazmunidan kelib chiqib mazmun soʻfligini, taʼsirchanligini taʼminlaydi.

Bunday mashq turlari sirasida quyidagilarni koʻrsatish mumkin:

Berilgan matnlarga sarlavhalar tanlash.

Berilgan jadvalni matnning mazmuni va tuzilishi asosida toʻldirish.

Berilgan matnga biror sheʼr yoki sheʼriy misralar kiritish, matnning davomini yozish.

Matn mazmuniga mos ikki yoki toʻrt misrali sheʼr tanlash va yozish.

Berilgan matnga hadis (maqol, hikmatli soʻz) kiritish va qoʻyilgan tinish belgilarini izohlash.

Berilgan mavzuda tuziladigan matnga ikki misra sheʼr yoki hikmatli soʻz topib kiritish.

Matnga tasnif, tezis, rivoyat, hadis, maqol va matallar, hikmatli soʻzlarni koʻchirma gap shaklida kiritish, unda sheʼriy misralarni joylashtirishda mazmundan kelib chiqish qiyinchiligi tugʻilsa, ularni qay tarzda kiritish, joylashtirish kerakligi tashkiliy-texnik masalalarning hal etilishiga bogʻliq boʻladi. Oʻquvchi matnga kiritish lozim boʻlgan sheʼriy misralar, hadis, rivoyat, maqol va hikmatli soʻzlarni oʻquvchi toʻgʻri tanlasa, matnning mavzusini koʻrsatish yoki mavzuni sarlavha tarzida ifodalasa, matn (insho)ga reja tuzsa, bular yaratiladigan matnning mazmunda, taʼsirchanligi taʼminlanadi. Lekin tashkiliy-texnik xatolarning kelib chiqishi ijodiy yozma ishning mazmuniy jihatidan tashqari rasmiylashtirish talablariga rioya qilishda ham oʻz ifodasini topadi.

IV. “Ona tili” darsliklarida asosan matn tuzish va kamdan-kam matndagi xatolarni aniqlash tavsifidagi mashqlar berilgan. Bunday mashqlar shartida baʼzan maʼlum topshiriq ham aks etadi. Masalan: Berilgan mavzuda dialogli kichik insho yozish. Berilgan mavzuda bir yoki bir necha qismli matn tuzish. Bu kabi maxsus topshiriqlarning berilishidan qatʼi nazar oʻquvchilar nima haqda yozish kerakligi haqida oʻylashdan tashqari, qanday yozish kerakligi (matn tuzish qoidalari) haqida bosh qotiradilar. Eng muhimi, yozuvchilar kabi soʻz tanlash ustida ishlaydilar. Lekin matn tuzish koʻnikmasi hosil boʻlmaguncha, bu ish qiyinlik qilaveradi.

O.O.Xarchenko matn tuzishga doir bilimlarning malakaga koʻchish jarayoni haqida shunday yozadi: “Binobarin, nutqiy ishlarni shunday qurish talab etiladiki, matn haqidagi bilimlarni uni yaratish uchun zarur xususiy malakalarga transformatsiyalash taʼminlansin, boshqacha aytganda oʻquvchilarga matni kompetensiyani oʻrgatish kerak Ushbu tushuncha ilmiy muomalaga rus tili matn yaratishga doir bilimlar asoslarini tadqiq etgan M.Y.Dimarskiy tomonidan kiritilgan” [Харченко, 2007: 37].

V. Tuzilgan matnni tahrir qilish mashqlari eng kam bajariladigan mashq turi sanaladi. I.A.Sotova olib borgan kuzatishlardan maʼlum boʻlishicha, “oʻquvchilar oʻzlari tuzgan matnlarni takomillashtirishga zaruriyat sezmaydilar. N.Jinkin va V.Mamushinlar bu holatni oʻziga xos psixologik omilning: fikr bayon qilish ustidagi ishning tugallanishi bilan tugʻilgan qanoat hissi taʼsiri bilan izohlaydilar, bu narsa matn muallifiga yaratilgan matnga tanqidiy baho berish xalaqit beradi. Taʼlim oluvchining oʻzi oʻz xatolarini sezmaydi” [Xarchenko, 2007: 37]. Ilgʻor ish tajribali ona tili oʻqituvchilari oʻquvchilarga bir-birining tuzgan matnini tekshirishni topshirar ekanlar, yuqorida bayon qilingan ruhiy holatni hisobga olganday

bo'ladilar: O'quvchilar o'zlarining xatolarini payqamaydilar, lekin sinfdoshlari yo'l qo'ygan ayrim xatolarni ko'ra oladilar. Aslida o'quvchilarning bir-birlarining tuzgan matnlarini tekshirib, xatolarini aniqlashlari pirovardida o'z ishlariga tanqidiy munosabat bilan qarash hissini paydo qiladi. 6-sinf "Ona tili" darsligida ushbu mazmundagi topshiriqlar keltirilgan:

Partadoshingiz bilan yozgan tarjimai holingizni almashtiring. Matn bilan tanishib, xatolaringiz ustida birgalikda ishleng.

Tarjimai hol matnidagi xatoliklarni aniqlang va ularni to'g'rilab, matnni ko'chiring.

Uyga vazifa. O'rganganlaringiz asosida oila a'zolaringizdan biriga o'z tarjimai holini yozdiring. Xatoliklar bo'lsa aniqlab, uni tuzatishga yordam bering. O'qituvchingizga bu haqda og'zaki ma'lumot bering.

Sinfdoshlaringizdan birining "Shifokor ham davolay olmaydigan kasalliklar" mavzusida yozgan matniga yozma munosabat bildiring. Buning uchun quyidagi jihatlariga e'tibor qarating:

- sanalgan "kasallik"lar;
- qaysi "kasallik"ni davolash uchun tavsiyalar berganligi;
- aynan ushbu matnga munosabat bildirganingiz sababi;
- yozilgan matnning sizga yoqqan va yoqmagan jihatlari [Ona tili, 2022; 22, 24, 32].

I.A.Sotova o'quvchining o'z-o'zini nutqiy nazorat qilish va tuzgan matnini takomillashtirishga bo'lgan barqaror motivlarni yuzaga keltirish zarur degan ma'noda o'quv faoliyatini tashkil qilishning quyidagi tadbirlarini tavsiya qiladi:

- Atoqli adiblar, so'z ustalarining qo'lyozma ustida ishlash haqidagi fikrlarini tahlil qilish.
- Yozuvchilarning qoralama va tugallangan matn variantlarini qiyoslash...
- O'quvchilarning matnni tadqiq etishlari jarayonida muammoli savollar berishlari va o'zlari javob qaytarishlariga undaydigan topshiriqlar berish.
- O'quvchilarda yozgan narsalarini boshqalarning tushunishiga, buning uchun o'z fikrlarini tushunarli va aniq bayon qilishga ehtiyoj shakllantirish.

• O'z ishlari natijalarini qiyosiy tahlil qilish. Bunda bolalar o'z qoralama tuzgan matnlari bilan yakuniy variantni taqqoslashlari va sifat o'zgarishlarini ko'rsatishlari kerak [Cotova, 2007; 8–14].

Xullas, ona tili darslarida matn tuzishga doir bilimlarni mustahkamlash ishlari tahlil, konstruksiyalash-sintezlash, qisman ijodiy konstruksiyalash-sintezlash, matn tuzish va xatolar ustida ishlash, tuzilgan matnni tahrir qilib boyitishga qaratilgan mashqlar tizimi orqali samarali amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar:

1. Гац И.Ю. Целенаправленный комплекс сил... (О работе по культуре речи на основы текста) / Русский язык в школе. – 2007. № 5. – С. 9. (7–11).
2. О.О. Харченко. Через постижение «тайн языка» – к текстовой компетенции. Начальная школа. 2007. №5 – С. 37.
3. Ona tili: 6-sinf uchun darslik / K.M.Mavlonova [va boshq.]. – Toshkent: Respublika ta'lim markazi, 2022. – 224 b.
4. Сотова И.А. Мотивация самоконтроля над качеством письменного текста / Русский язык в школе. – 2007. № 4. – С. 8–14.

РЕЗЮМЕ

Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarining ona tili darslarida matn tuzilishini o'rganishga oid tahliliy, konstruksiyalash-sintezlash, qisman ijodiy konstruksiyalash-sintezlash, matn tuzish va xatolar ustida ishlash, tuzilgan matnni tahrir qilib boyitishga qaratilgan mashqlar haqida so'z boradi.

РЕЗЮМЕ

В статье речь идет об аналитическом, построении-синтезе, частично творческом построении-синтезе, составлении текста и работе над ошибками, редактировании и обогащении структурированного текста в классах родного языка общеобразовательных школ.

SUMMARY

The article deals with analytical, construction-synthesis, partly creative construction-synthesis, text composition and error correction, editing and enrichment of structured text in the native language classes of secondary schools.